

ONAJ ODGOVORNI

Ako ovaj tekst, dragi čitatelji, dođe do vas prije nego što u »Vjesniku« završi serijal o puču Vokić — Lorković, preporučam vam da pročitate preostale nastavke. Ne samo zbog tragične sudbine pučista, koji su životima platili pokušaj da hrvatski državni vlak skrenu s pruge koja vodi u Bleiburg, nego i zbog autora, Joze Ivičevića. Taj nekadašnji glavni tajnik Matice hrvatske i odgovorni urednik »Hrvatskoga tjednika«, već mnogo godina sustavno radi na tome da bude potpuno zaboravljen, pa ovaj njegov mali propust u tom brižljivom nastojanju valja iskoristiti za neka sjećanja; takva neka sjećanja koja će nama, starima, bili okrepljujuća, a mladim generacijama možda čak i zanimljiva.

Povjesničarima će Jozo Ivičević zadati dosta muka. On ne ostavlja mnogo jasnih tragova za sobom. Tko uzme sada pročitavati zapisnike s Matičinih sjednica, glavnog će tajnika jedva i zamijetiti: naići će tek na njegove rijetke, iako sažete replike, preplavljene nezaustavljivim glagoljaštvom bučnih hrvatskih Parnasovaca. Tijekom burne 1971. godine, on se nije gurao na tribine gdje su se razni masovici bez kompleksa nudili tajnim policijskim mikrofonima. A kao odgovorni urednik »Hrvatskog tjednika« djelovao je (već po samoj naravi te dužnosti) nezamjetljivo iz pozadine, za razliku od glavnih urednika, Igora Zidića i Vlade Gotovca, od kojih se, s pravom, očekivalo da svoje mandate obilježe prepoznatljivim rukopisom.

No čovjek se može i na netipične načine prilično uzdići. Jean Moulin, recimo. Tog prvaka pokreta otpora Gestapo je ulovio i stavio na muke do smrti. Dvadeset godina kasnije André Malraux pozdravio je pred Panteonom svog mrtvog prijatelja i pozvao ga da uđe pod taj sveti krov, gdje počivaju velikani, koji su svojim sjajnim govorima proslavili Francusku i francuski jezik. Moulin je prvi Francuz koji je takve zasluge za svoju zemlju stekao — šutnjom. Ni na jedno pitanje neprijatelja nije progovorio.

Iako je u nas, poslije sloma masovnog pokreta došlo do pokreta masovnih hapšenja, Jozi Ivičeviću nije se ukazala prilika da postane Jean Moulin. Nitko od njega nije tražio da pod mukama oda imena nas, svojih suradni-

ka. Svi smo se mi sami prokazali. S potpunim očitovanjima svojih hereza i vlastitim potpisima ispod svojih prevratničkih ideja, stajali smo na tužiočevu stolu poredani u rubrike našeg lista uredno kao logoraši u svojim vrstama prilikom prozivki. I nitko se nije mogao na tim stranicama sakriti niti s njih pobjeći.

Svi smo mi bili nasjeli zavodljivom pozivu Tita da u okviru rasprave o ustavnim amandmanima slobodno kažemo sve što mislimo. Ali među nama je bio jedan koji je stalno podsjećao na iskustvo da biljke koje pod suncem komunizma procvjetaju stotinama cvjetova, ne završavaju prirodnom uvenućem, nego ih posijeku. Pa ako se već ne možemo suzdržati da otvorimo latice na neočekivano topli poziv, ostanimo bar prisebni: pazimo da svaka naša kritična riječ ima pokriće u neprijepornim činjenicama, u svojim zahtjevima strogo se pridržavajmo zakona, a izričaji neka nam budu krajnje odmjereni. Tako je govorio Jozo Ivičević.

Bio je vrlo uporan, isljednički sumnjičav i precizan, ali mnogi baš tom policijskom serumu mogu zahvaliti što su izbjegli bolne susrete s pravom policijom. A ako su tamo pak dospjeli, bilo je to zbog nečega što se nalazilo izvan zone Ivičevićeve odgovornosti. Ali, njemu samome taj oprez nije pomogao. Čak se čini da ga je pomanjkanje svakog krimena učinilo u očima vlastodržaca još opasnijim. Osuđen je na četiri godine robije za predumišljaj bez zločina. Izdržao je kaznu u Lepoglavi, gdje je njegov ujak, istaknuti HSS-ovac Farolfi, ubijen od ustaša zbog umiješanosti u puč Vokić — Lorković.

Možda čitatelj misli da pretjerujem kad toliko ističem Jozine krotiteljske zasluge. Ja, ipak, držim da moj prijatelj nije imao nimalo lakši posao od onog filmskog časnika koji je trenirao »Dvanaestoricu žigosanih« za najopasniju akciju stoljeća.

U toj hrabroj »matičarskoj« četi bio je, primjerice, Hrvoje Šošić, a trebam li nekoga uvjeravati da kanalizirati energiju i obuzdati ekonomističko-političku maštu tadašnjeg (25 godina mlađeg) Hrvoja može potrošiti ukupno radno vrijeme čitavog jednog uredničkog tima. Sjećam se dobro današnjeg saborskog enfant terriblea iz onog vremena: uvijek u crnom kaputu i prugastim hlačama, njegovao je stil engleskog bankara. Halbcylinder, kojega praktički nije skidao, služio je da zadrži isijavanje munjevitih ideja iz neumorne električne centrale ugrađene u Šošićevoj glavi (hrvatski bi se to reklo: munjari). Ondašnji čitatelji vidjeli su u njemu mitskog Herakla koji tijekom hrvatskih rijeka prevodi iz ravničarskog crnomorskog sliva na brdovitu jadransku stranu, a njegova rubrika »Karte na stol« (s podacima o rukovodilačkim malverzacijama) bila je medijski hit epohe socijalizma, i baš zato je Jozo netremice kontrolirao Hrvojeve prste da slučajno ne podlegnu napasti varanja na kartama.

Česti suradnik »Hrvatskog tjednika« bio je i Šime Đodan, gorostas hrvatskih želja, koji je, onako krupan i silovit, respektirao malo koga u ondašnjoj našoj političkoj staklani, ali jedan od tih autoriteta bio je baš Jozo Ivičević; onakav autoritet, otprilike, kakav je za ljudinu Obelixa onaj sitni, usporeni ali mudri Asterix. Šimi Đodanu je kao parnjak (nešto slično tadašnjim teniskim asovima Piliću i Franuloviću) uz bok išao Marko Veselica, bivši miljenik političkih struktura, koji je zbog odgoja u partijskom pamuku ostao lišen osjećaja razumnog straha a o oprezu da i ne govorimo.

Prema Bruni Bušiću, naprotiv, režim je od početka postupao ne samo grubo nego upravo okrutno, što je, za divno čudo, rezultiralo istim posljedicama: nepriznavanjem straha, zanemarivanjem opreza. Njega se u redakciji moralo učiti onoj pojmovnoj razlici, koju u posljednje vrijeme tako često ističe premijer Valentić kad kaže da on pristaje biti specijalac ali ne i kamikaza. Sa Zlatkom Markusom, izvjestiocem vjerskih tema, također nije bilo lako.

Pa i s potpisnikom ovih redaka bilo je nekakvih briga...

Bio je među nama i jedan urednik, kojega je nemoguće zaboraviti, a nepristojno tek-tako spominjati. Jedan general. Churchill se jednom požalio da mu je od svih križeva najteži bio onaj lorenski, kojim ga je odlikovao de Gaulle, general. Nije na nama da čačkamo po odnosima dvojice kolega s tako različitim dometima u karijerama. Neka to budu privilegije njihovih memoara.

Ali moj odgovorni urednik očito ne misli da bi za povijest bilo zanimljivo njegovo iskustvo s jednim urednikom zaduženim za povijesnu rubriku.¹⁶⁶ Mnogo više od nezahvalnosti državnog Poglavara (koji mu nije dodijelio ni jedno odličje) njega uzbuđuje nesmiljenost Poglavnika prema sudionicima ministarske urote u kojoj je sudjelovao i HSS-ovac Ivanko Farolfi, Jozin ujak. To je njegova doživotna tema, a ne bi trebala biti samo njegova.

Davno jednom pogledao sam Pabstov film o atentatu na Hitlera. Još i sada se naježim od te divne askeze i strogosti filmskog pripovijedanja. Nikakvih emocionalnih interpretacija nije bilo; samo elementarne činjenice. Ali, pamtim da je već na toj predstavi nešto u meni vikalo da je slučaj Vokić — Lorković filmski još potentniji, dramski dublje utemeljen i s još višim moralnim standardom. Jer hrvatski urotnici nisu, poput svojih nje-

¹⁶⁶ Riječ je, dakako, o dr. Tuđmanu, a prijatelj Berković potiče me vjerojatno najprije na to da iskažem kako je, i zašto je, dr. Tuđman prestao biti urednik u »Hrvatskome tjedniku«; o svojem iskustvu s dr. Tuđmanom — za Hrvatskoga proljeća, i nakon Hrvatskoga proljeća — o tome, međutim, u nekoj drugoj prigodi).

mačkih pandana, stavili torbu s paklenim strojem na stol svoga vođe i pobjegli da bi, nakon što je bomba slučajno promijenila mjesto, ubrzo svi bili uhićeni i osuđeni.

Plan dvojice ustaških ministara čuvao je život Poglavnika i poštivao njegove interese do te mjere da su se oni s njim dogovarali o modalitetima čina njegova svrgavanja. I uopće, iznašli su formule koje svim ratnim faktorima nešto donose. Ustašama da se utope u domobrane, domobranima da postanu odlučujuća vojska, oslobođena ustaške hipoteke, HSS bi opet dobio Mačeka, Maček hrvatski narod, Srbima bi se vratila politička prava, Nijemci bi dobili nekoga tko će konačno obuzdati partizane, partizani bi se mogli prisjetiti da im Moskva sugerira upravo takvu vrstu demokratskih koalicija itd... itd... Ali, Pavelićeva monstruoza samoživost, njegova kratkovidna sebičnost, upropastit će jedinu nacionalnu nadu. Otkrivši javno urotu koja i nije bila tajna, osudio je svoje najiskrenije ljude na smrt.

Pabst završava činom egzekucije. Grof von Stauffenberg i drugovi postavljeni su pred zid u jednoj garaži, farovi kamiona osvjetljavaju streličkom stroju polje akcije. Plotun. Oficiri koji su htjeli spasiti bar nešto od Njemačke padaju kako priliči vojnicima. To im je njihov vrhovni komandant dopustio.

Žrtve Pavelićeve izdaje bivaju zaklani nekoliko dana prije općeg bijega. Jedno izmasakrirano tijelo bačeno je kroz prozor na jednu prometnu zagrebačku ulicu. U lepoglavskom podrumu nađeno je tijelo jednog pučiste bez glave. Jezivi balkanski rituali. To je tamnica u kojoj je izgubio život čestiti domoljub Farolfi, a u kojoj je tridesetak godina kasnije tamnovala njegova slika i prilika — nećak.

To je, dakle, tema starog nacionaliste Joze Ivičevića. Biti nacionalist nekada nije bilo unosno, ali je znalo biti ugodno. Nacionalizam je blaženo stanje trajne opojnosti kad ljudi razumiju jedni druge, raznježeno pričaju jedni drugima o onome što najviše vole, amnestiraju jedni druge od svih grešaka prošlosti i aboliraju budućnost. Sve zlo što postoji smješteno je u drugima i dolazi od druguda.

Jozo je bio nacionalist bez takvih olakšica. Za njega je nacionalizam: odgovornost i obveza da javno iskazuje istinu o domovini. Zato je prvi put gadno stradao. Dopao je robije, izgubio mjesto na pravnom fakultetu, prevrnuo mu se sve u životu. Kad je došla hrvatska država on se, kako su komunisti znali reći za svoje nekarijeriste, nije najbolje snašao. Nije mu išlo u glavu da se može biti Hrvat bez opasnosti. I da ga to ništa ne košta. A on se naučio sve plaćati (kao državni službenik na vjerske blagdane on

nije lukavo markirao i zabušavao poput drugih, nego je javno uzimao dane od godišnjeg odmora).

I evo, sad je izronio iz mirovine. Našao je način kako može sebi škoditi. Neće ga to voditi, nadam se, u konflikte s društvom, ali je otvorio najstrašniju hrvatsku ranu. Istražio ju je do dna i sumnjam da se poslije toga lijepo osjeća. Edip se tako zagledao u svoju biografiju i oslijepio od užasa koji je tamo našao.¹⁶⁷

Zvonimir Berković

¹⁶⁷ Tekst prema knjizi Zvonimira Berkovića *Dvojni portreti: svakoursni, pa i s osobitim marom orisani*, »Otokar Keršovani«, Rijeka 1998.